

Februari 2019: een bezoeker in het Centre Pompidou in Parijs bekijkt de hoes van *Space Oddity* van David Bowie. De hoes werd ontworpen door kunstenaar Victor Vasarely.

Ontheemd zweven door het ruimtezwerk

DAVID BOWIE, MUZIKAAL GENIE EN BUITENSTAANDER

Onbedoeld voorzag popzanger David Bowie de televisiemakers in 1969 van passende achtergrondmuziek bij de uitzending van de maanlanding. Het nummer 'Space Oddity' vormde voor Peter Sierksma het startpunt voor een blijvende fascinatie voor Bowie. "Ik herkende zijn ontheemde zweven in de ruimte en het verlangen naar menselijk contact, hoe onbereikbaar en onmogelijk soms ook."

Tekst: Peter Sierksma
Beeld: ANP Foto, Les Zg

Precies een halve eeuw geleden, op 20 september 1969, kwam er een opmerkelijk popliedje de Nederlandse Top 40 binnenrollen. Het werd gezongen door een nog onbekende zanger die luisterde naar de naam David Bowie. En de titel klonk al net zo eigenaardig en vreemd als het lied zelf: 'Space Oddity'.

Wat een verhaal! En wat een verdriet. Zingt een gewone Londense jongen die eigenlijk gewoon David Jones heet, zomaar over een ruimtevaarder die, nadat hij met zijn raket de dampkring is ingeschoten, de capsule verlaat voor wat werkzaamheden, maar vervolgens het contact met het ruimtestation op aarde verliest en niet meer weet terug te keren. Het eind van het liedje is dat de astronaut alias 'Major Tom' de rest van zijn leven hulpeloos door de ruimte moet zweven en uit beeld verdwijnt onder het uitspreken van laatste wanhopige afscheidszinnnetjes als: 'Zeg tegen mijn vrouw dat ik heel veel van haar hou'.

Zoals gezegd, een opmerkelijk liedje. Waar de meeste hits zoals steeds die zomer van 1969 vooral nog vrij eenduidig over liefde, vrijheid en drugs gingen, zat hier een ongekende gelaagdheid in. Zo verwees de titel die je letterlijk zou kunnen vertalen met 'ruimte vreemdheid' (al denk ik zelf meer aan dat ene woord 'ontheemdheid') naar een sciencefictionfilm van Stanley Kubrick die net een jaar eerder in de bioscopen nogal wat ophef had veroorzaakt: *2001, A Space Odyssey*. De film laat zien hoe de mens, in zijn opperste poging om de grenzen van zijn aardse kunnen op te rekken, in conflict raakt met de techniek. Eenmaal in de ruimte beland weigert de belangrijkste robot in het systeem van het ruimtestation de menselijke opdrachten verder uit te voeren en ja, dan zijn de rapen gaar.

Maanlanding

Een gelaagd liedje dus, die eerste hit van David Bowie. Maar niet minder een geslaagd liedje. Want op het moment dat 'Space Oddity' in Nederland 'gelanceerd' werd, had het in Groot-Brittannië al geschiedenis geschreven. Niet geheel toeval was het daar door de platenmaatschappij al twee maanden eerder uitgebracht, precies een week voordat de Apollo 11 op

20 juli 1969 de maan bereikte. Met name voor de radiomakers van de BBC kwam het nummer als geroepen. Geen andere song of sound die het haalde bij dit even spannend als stemmig geproduceerde astronautennummer. En zo besloten de producenten en dj's 'Space Oddity' als achtergrondmuziek te gebruiken bij de live-uitzending van de historische reis van de Apollo 11. Dit trouwens tot verbazing van Bowie zelf, die later niet zonder humor zou verklaren dat blijkbaar niemand in de studio vooraf goed naar de tekst geluisterd had. Want stel dat het misgegaan was, dan had het verhaal van Major Tom wel een hele wrege en voorspellende lading gekregen. Maar gelukkig, het liep allemaal goed af en zo werd 'Space Oddity' een veel gedraaid succesnummer. Zelf bewaar ik ook dierbare herinneringen aan mijn eerste singleetje. Dat wil zeggen, het eerste plaatje dat ik niet uit de uitverkoopbakken haalde, maar van mijn zakgeld kocht voor 't volle pond: 4 gulden 50.

Waarom ik het nummer zo mooi vond, kon ik niet goed duiden. Vrolijk was het niet, maar zoals gezegd wel heel bijzonder. Het begon al met het aftellen – dat verraderlijk rustig fluistersprekende aftellen tot de lancering toe. En dan de zegen die de zanger die vreemde ruimtereiziger Major Tom meegaf: "And may God's love be with you..." Daar was ik mee opgegroeid, dat voelde veilig. Waar je ook stond of waar je ook ging, God was erbij, al werd het daarna wel snel menens en erg eenzaam in de ruimte: "Planet Earth is blue and there's nothing I can do..."

Vervreemdende eenzaamheid

De aanschaf kreeg nog meer waarde, toen ik later merkte dat die aanvankelijk zo onbekende zanger geen eendagsvlieg bleek te wezen, maar in de loop der tijd een heus oeuvre wist op te bouwen met een thema dat je in een bepaalde zin literair zou kunnen noemen. Behalve verschillende, op z'n minst nogal opvallende gedaantewisselingen die altijd gepaard gingen met nieuwe afwijkende modes, speelde David Bowie voortdurend met de bestaande beelden en opvattingen over man en vrouw en niet minder over mens en *alien*, ofwel aardse en buitenaardse wezens. En al die

verschijningen kregen in de opeenvolgende platen ook nog een eigen sprookjesachtige, allegorische naam. Het gaat nu te ver al die figuren een voor een te analyseren, maar of het nu gaat om Ziggy Stardust, Alladin Sane of The Thin White Duke, altijd zijn het outsiders of extravagante vreemdelingen die de toon zetten. En altijd liggen angst en waanzinnige eenzaamheid op de loer, tot op zijn zwanenzang *Black Star* (2016, de plaat verscheen een week voor zijn dood) toe. Want het is niet anders: zelfs als Bowie zich in zijn bange stervensuur in 'Lazarus' al in de hemel waant, zingt hij nog vol doodsangst dat hij in gevaar is en zijn brein rondtolt als een gek. Geen goddelijke stem die hem verlost van zijn hellepijn, geen verlossende stem die hem vraagt zijn handen naar Hem uit te strekken zoals in 'Rock 'n Roll Suicide' noch een 'Starman' die in de hemel op hem wacht; je wordt er altijd weer verdrietig van, van al die eenzaamheid en al dat verschrikkelijk menselijk tekort.

Vanwaar als die vervreemdende eenzaamheid? Sinds 'Space Oddity' ben ik Bowie een leven lang achterna gereisd. Zelf als kind ongewild verslaafd aan een voor die leeftijd te zwaar astmamedicijn, herkende ik zijn ontheemde zweven in de ruimte en het verlangen naar menselijk contact, hoe onbereikbaar en onmogelijk soms ook. Dat laatste werd ook meteen duidelijk in de B-kant van die eerste zo gekoesterde single, 'Wild Eyed Boy From Freecloud'. Ook daar het verhaal van een geïsoleerde eenling, zij het nu in de vorm van een profetische, op Elia en zelfs Christus lijkende figuur die in een zekere heerlijkheid woont op een berg die Vrije Wolk heet en een 'wild ogende jongen' moet beschermen tegen de volkswoede van de dorpelingen onder aan de berg die – vanwege zijn niet-begrepen boodschap – aan de mensen zijn bloed wel kunnen drinken.

Messianistische gestalte

Hoewel Bowie in die beginjaren van zijn carrière niet anders dan de meeste van zijn collega's ook gewoonweg geobsedeerd was door zijn ambitie 'ster' te zijn, spon hij ondertussen wel heel consequent een inhoudelijk sterke draad die hem door het grote labyrint van de eenzaamheid moest →

David Bowie, 1990.

loodsen. Met name in het in 1972 verschenen *Ziggy Stardust* vindt hij de ultieme messianistische gestalte waarin hij zich tot het gaatje kan uitleven.

Ziggy is behalve op zijn vriend Iggy Pop vooral gebaseerd op de Amerikaanse rock-'n-rollverschijning Brian Holden (1939-1991) die in de jaren vijftig en zestig onder de artiestennaam 'Vince Taylor' met name in Frankrijk als een tweede Elvis Presley werd onthaald. Uiteindelijk raakt Taylor zwaar aan de drugs. Voor hij in een psychiatrische kliniek wordt opgenomen, treedt hij tijdens zijn laatste optreden zijn publiek zelfs, lopend op sandalen en gekleed in een smetteloos wit gewaad, als Jezus tegemoet. Als Ziggy kopieert Bowie dit optreden als hij zijn fans op 3 juli 1973 in Londen in verbijstering achterlaat met de woorden dat dit zijn allerlaatste show ooit is.

Door het fenomeen sterrendom te koppelen aan een sombere messiaanse boodschap (evenals de rockster gaat immers ook de Messias verloren, het volk verweesd achterlatend) geeft Bowie zijn muziek een theatrale inhoud die tot dan toe in de pop nauwelijks eerder vertoond was. Het optimisme dat het hippietijdperk kenmerkte is definitief voorbij en het lijkt wel of alles in het teken staat van de angst voor het onpersoonlijke. Of zoals Bowie het later, in 1977, verwoordt tegen een journalist van de Nederlandse muziekkrant *Oor*: "Ik geloof dat mijn pessimisme voortkomt uit het besef dat de mens heel snel het contact met zijn machine aan het verliezen is... Het is iets van de laatste honderd jaar, van na de industriële revolutie. Daarvóór kon de mens zijn omgeving begrijpen. Wanneer er in zijn huis iets kapot was, kon hij het onmiddellijk zelf repareren. Nu is het zo dat hij de hulp van specialisten moet inroepen, experts. Dat is het moment waar het pessimisme ontstaat... Mensen zijn zo bang voor machines..."

Buitengewone problemen

Op *Ziggy Stardust* nu koppelt Bowie die vervreemding aan het bijna onmogelijke menselijke verlangen uit zijn omgeving te ontsnappen in de hoop het contact met God en de Liefde ofwel 'Soul Love' terug te vinden. In vrijwel al zijn latere albums zoals *Station to Station* (1976) en niet te vergeten

Heroes (1977) keert dat thema terug, denk alleen maar aan het nummer 'Heroes' zelf als de ultieme moderne popsong over onze zoektocht naar identiteit en de onstuitbare drang te willen uitbreken uit de anonimiteit, ja om een held te willen zijn, al is het ook maar voor één dag.

Wie ben ik? En hoe verhoud ik me tot de samenleving en het heelal waarin we ooit zijn verwekt... Toen ik als *Trouw*-journalist in 1997 naar aanleiding van Bowies vijftigste verjaardag de kans kreeg hem naar zijn vroege drijfveren en diepere motieven in zijn werk te vragen, antwoordde hij even eerlijk als openhartig dat het waarschijnlijk gewoon in de genen zat: "De geschiedenis van mijn moeders familie kant is sterk bepaald door buitengewone geestelijke problemen, een lijn vol zelfmoorden tref je aan. Lange tijd heb ik gedacht dat ook mijn lot wel door die erfelijke fobie bepaald moest zijn. Ik werd dus al vroeg naar de buitenkant gedreven, gevoed door het idee dat het heel plausibel was zoals ik me voelde... altijd outsider."

Een extra zorg daarin was het lot van zijn oudere halfbroer Terry, die, psychotisch als hij was, in 1985 onder een trein liep. Bowies genegenheid voor zijn halfbroer en zijn angst om eenzelfde gang te moeten gaan, bezong hij in 'The Bewley Brothers', dat in 1971 op de lp *Hunky Dory* verscheen: "Hij zou zomaar dood kunnen zijn, of niet, of zomaar jou!"

Laatste vijand

Hoewel Bowie met name na 1992 als hij trouwt met fotomodel Imam Abdulmajid, op alle fronten in rustiger vaarwater komt en hij in het nieuw opgebouwde gezinsleven, zo lijkt het, de balans vindt waar hij altijd naar heeft gezocht, blijven de grote thema's hem in zijn werk bezighouden. Zo laat het gevoel van verlorenheid hem nooit

helemaal los. Op *Heathen* (2002) bijvoorbeeld, waarop hij ondanks zijn nette pak als een blinde uit zijn ogen staart, is hij er zich van bewust dat er op het gebied van het zoeken naar de waarheid en de zin van het leven niets blijvends te vinden is, terwijl toch alles altijd hetzelfde zal blijken te zijn. Niet voor niets plaatst hij in het begeleidende albumboekje bij het cryptische nummer 'Nothing has changed' een foto van drie boekenruggen met de namen Einstein (relativiteit), Freud (droom) en Nietzsche (de vrolijke wetenschap ofwel *gay science*) erop. En waar hij daarna nog in *The Next Day* (2013) de ouderdom een plek geeft, ziet hij op zijn laatste plaat zijn eigen dood letterlijk in de ogen. Als de bijbelse Lazarus, die uit de dood is opgestaan (zie de windselen om zijn hoofd!), kijkt hij nog eenmaal rond maar zonder hoop of verlossing. Al hemelend heeft hij het licht niet gezien. En het zwart dat er wel was, is geïmplodeerd tot een ster die verdwijnt en oplost in het heelal.

De hartverscheurend bibberende en trillende saxofoons maken het naderende einde nog invoelbaarder dan de teksten al doen. De dood lijkt voor de zanger geen bevrijding of onderdeel van het leven maar, net als bij de apostel Paulus, een laatste vijand. Het is het ultieme uur waarin de balans en daarmee ook Bowies artistieke testament wordt opgemaakt. En de zanger grijpt het aan zijn boodschap voor zover hij die al had, nog een keer uit de doeken te doen:

*Seeing more and feeling less
Saying no but meaning yes
This is all I ever meant
That's the message that I sent
I can't give everything away.*

*(Des te meer ik zie, hoe minder ik voel,
nee zeggend, ja bedoelend.
Dit is alles wat ik ooit meende,
de boodschap die ik had.
Het lukt me niet om alles los te laten).*

Afgelopen juli zag ik de beelden weer. Van de maanlanding en die ene menselijke stap. Ik dacht weer aan de zomer dat ik elf was. En aan dat ene zinnetje: "And may God's love be with you." Geen Tom en geen artiest die ik dan zo hevig missen kan. ●